

PÅMELDING SKUP-PRISEN 2004:

Metoderapport – ”Det vi skal leve av.”

Journalister: Per Christian Magnus
Robert Reinlund
Magne Sleire

Tittel: ”Det vi skal leve av.”
(Dokumentarfilm)

Publisert: Dokument 2, TV2, mandag 4.oktober 2004, kl. 22:35.

Adresse: TV2 AS, Postboks 7222, 5020 Bergen.

Telefon: Sentralbord – 02255 (kortnummer)
Per Christian Magnus: 41 42 33 30
Robert Reinlund: 92 09 43 90
Magne Sleire: 90 18 64 20

Hvordan begynte det hele?

Magne Sleire driver sitt enmannsfirma i Nordhordland, hvor han filmer og produserer fortrinnsvis naturprogram. Vinteren 2004 tok Magne kontakt med oss i Dokument 2-redaksjonen. Han hadde vært i Chile og gjort opptak i den viktigste regionen for lakseoppdrett i landet, hvor bla flere norske aktører har etablert seg. Han hadde intervjuet sjefen for verdens største lakseforfabrikk, eid av norske EWOS, samt lokale fiskere og miljøaktivister. Hovedinnholdet i disse opptakene var at lokale kystfiskere i Chile opplever svært vanskelige tider, med drastiske kvotekutt. Store kystområder, spesielt i Porte Monte-regionen, forbeholdes oppdrettsanlegg, og de størst fiskekvotene forbeholdes ”industrifisk” som råstoff til lakseforprodusentene. Chile har i løpet av de siste årene blitt nesten like store som Norge, i produksjon av oppdrettslaks. Samtidig er norske aktører de største private eierne i den chilenske oppdrettsbransjen.

Per Christian Magnus og Robert Reinlund har tenkt slik; er det krise med fiskeressursene i havet, er det jammen godt vi har oppdrett. Både laks og torsk kan jo drettes opp – og da har vi jo de beste fiskene om havet blir svart. Men Magne fortalte oss dette: for å oppdrette én kilo laks, kreves det 4 kilo villfisk fra havet til å fore opp denne laksen!

Dette måtte vi sjekke. Hvis det var riktig, så mente vi å ha en interessant og viktig story. Dette har jo ingen fortalt oss tidligere! Og vi følger jo ganske godt med i samfunnsdebatten. Kanskje lå det også her en forklaring på den norske satsingen i Chile – at vi trengte mer råstoff til laksen vår enn det vi selv kunne hente fra egne havområder?

Hva nå?

Vi hadde en problemstilling: - er det virkelig sant at én kilo oppdrettslaks, krever fire kilo fisk fanget i havet?

De nærmeste til å besvare dette spørsmålet lå bare noen hundre meter unna – vi ringte Fiskeridirektoratet her i Bergen. Gradvis meldte det seg en mistanke; dette var et lite omtalt tema, kanskje til og med et ømfintlig tema. Vi fikk ikke noe svar, men ble henvist til stadig nye avdelinger. Vi endte hos NIFES (Nasjonalt Institutt for Ernærings- og Sjømatforskning) som ligger vegg i vegg med direktoratet. Men de kunne ikke uttale seg uten godkjenning fra Direktoratet. Nå ble vi ordentlig nysgjerrige.

Vi bestemte oss for å etablere et prosjekt, et tett samarbeid mellom Magne Sleire, Robert Reinlund (freelance fotograf og redigerer i Dokument 2) og Per Christian Magnus (reporter i Dokument 2), med sikte på en dokumentarfilm.

Hvordan organiserte vi arbeidet?

Robert har bodd i 6 år i Kina hvor han ble godt kjent med markedsføring og pr av norsk laks, og hvor han til og med gjorde filmoppdrag for Eksportutvalget for Fisk og varemerke ”Norsk Laks”. Per Christian har tidligere produsert dokumentarfilmer om norsk fiskeri og fiskerihistorie, og Magne har mange års nærkontakt både med fiske- og oppdrettsnæringen fra sitt bosted i Nord Hordaland.

Vi bestemte oss for 5 viktige arenaer, både for videre research og opptak til selve filmen:

1. EWOS; verdens største lakseforprodusent. Heleid datterselskap av CERMAQ, som igjen er eid av den norske staten. Sammen med Nutreco-eide Skretting AS og Hydro-eide Biomar AS kontrollerer EWOS i praksis verdensmarkedet for laksefor. Denne gruppen selskaper representerer også den største samlede etterspørselen etter fiskemel og fiskeolje på verdensmarkedet.
2. AQUA VISION, den årlige oppdrettsmessen i Stavanger, hvor bransjefolk og politikere fra alle lakseproduserende land møtes til faglig oppdatering og inspirasjon.
3. AUSTEVOLL; øykommunen sør for Bergen som regnes som Norges største og rikeste fiskerikommune, hvor de har spesialisert seg på industrifiske til fiskemel og fiskeoljeproduksjon – og hvor de største aktørene populært kalles ”kolmulebaronene”.
4. Kystfiskeren - hvordan opplever han tilværelsen i dag? Opplever han presset på ressursene i havet, og i tilfelle hva mener han årsaken til dette kan være?
5. En internasjonalt anerkjent forsker, uten noen bindinger til næring eller politiske miljøer, som gjennom sin forskning kunne demonstrere effekten av den voldsomme veksten i lakseoppdrettsnæringen.

Nøkkelspørsmålet vårt – hvor mye villfisk må fanges for å fore opp oppdrettslaksen, og hvilke konsekvensen dette har for ressursene i havet – ville vi parallelt forfølge gjennom ulike forsknings- og fagmiljøer.

Fra miljøorganisasjonene var det Bellona, WWF og Fremtiden i Våre Hender som hadde laget rapporter om oppdrettsbransjen, hvor Bellonas og WWFs var de ferskeste. Maren Esmark i WWF ble en viktig samtalepart de neste ukene. Hun er den fra miljøorganisasjonene med kanskje bredest faglig og erfaringsmessig bakgrunn. Videre ble Mikko Heino ved Havforskningsinstituttet en viktig diskusjonspartner om industrifiske og konsekvensene for spesielt kolmulebestanden.

Per Christian søkte i flere dager på Internet etter internasjonalt anerkjente forskere som drev med relevant forskning. Vi fant kanskje verdens mest omfattende forskningsprosjekt som ser på den globale situasjonen for verdens fiskeressurser – og fra hvilke hold det største presset kommer. ”The Sea Around us Project” drives ut fra Univeristy of British Columbia i Canada, og ledes av Daniel Pauly. Et søk på Pauly viste at han er verdens mest siterte fiskeriforsker. ”The Scientific American” rangerer han blant verdens 50 viktigste forskere og trolig verdens fremste fiskeriforsker. Via mail avtalte vi intervju og møte med han i London i juli, hvor han var invitert som foreleser ved The Royal Society.

Magne snakket med kystfiskere, de kunne alle fortelle den samme historien. Ikke bare var det slutt på fisk langs norskekysten, men også sjøfuglen var i ferd med å dø ut. Samtidig kom rapporten fra England som viste at sammenbruddet i bestandene av typisk industrifisk som tobis og øypål førte til "en sultkatastrofe" og massedød blant sjøfugl i Nordsjøbassenget (<http://www.rspb.org.uk/scotland/action/disaster/index.asp>). På en fisketur treffer Magne 81 år gamle Johannes Krossøy fra Austrheim. Han forteller om et langt liv som fisker langs Hordalandskysten, og er sterk og klar om hvordan havet er i ferd med å svartne.

Sammen reiser vi til Austevoll for å møte "kolmulebaronene". Øygruppen sies å være den kommunen i Norge tettest befolket av millionærer. Vi kjenner en del av millionærene fra tidligere oppdrag, og under Kystdagen i Bakkasundet får vi være med to av dem. Knut Asbjørn Drønen, fiskebåtreder og skipper, tar oss med ut i fritidsbåten sin og viser fram velstanden i kommunen. Knut Helge Drønen, fiskebåtreder (men ikke nær slektning av Knut Asbjørn), inviterer oss om bord i sin tråler, nylig ankommet fra kolmulefiske ved Irland. Han forteller om det fortvilede kappløpet alle fiskere opplever. Kampen om historiske rettigheter og kvoter, til tross for at de selv ser hvordan ressursene tømmes i et dramatisk tempo.

Vi gjør oss godt kjent med EWOS. Robert reiser til EWOS' forskningsstasjon i Dirdal i Rogaland, som også er hovedkontoret til EWOS Innovation (forskningsselskapet i konsernet). Magne og Per Christian reiser til Ewos' forskningsstasjon i Lønningdal, hvor vi også intervjuer Per Olav Skjervold, administrerende direktør i Ewos Innovation. Sammen møtes vi i Stavanger, hvor vi følger forelesningene fra talerstolen og intervjuer en rekke fagpersoner, politikere, forskere og bransjeledere.

Blant andre intervjuer vi fiskeriminister Svein Ludvigsen og hans chilenske kollega (dvs Chiles visefiskeriminister Felipe Sandoval). Vi intervjuer også to representanter for amerikanske miljøorganisasjoner og toppsjefen for verdens største oppdrettskonsern Nutreco; Wout Decker. Deretter reiser vi på ny til Austevoll, denne gangen med stortingspresident Jørgen Kosmo som ledsager for en delegasjon av kinesiske toppolitikere og byråkrater. De vil lære om det norske oppdrettseventyret og skal besøke et av Møgstergruppens anlegg i Austevoll. I forkant har vi kartlagt Møgstergruppens aktiviteter (Norges største fiskerikonsern) i Chile, hvor de både er sterkt involvert i oppdrett og industrifiske. De har 5 trålere i Chile, registrert under et av deres chilenske datterselskaper som kontrollerer over 10 prosent av landets totale industrifiskekvoter. Brødrene Ole Rasmus og Helge Møgster er svært lite glad i mediernes oppmerksomhet, og vi forsøkte i to måneder uten å lykkes i å få et intervju med dem.

Magne hadde tidligere på vinteren vært om bord i en av industritrålerne fra Austevoll under kolmulefiske i Nordsjøen. Disse opptakene kom nå godt med. Magne reiste også til Sildeoljefabrikken på Karmøy for å få bilder av lossing av industrifisk. Robert dro på tur med Ewos' forforsyningsbåt, sammen med ledelsen i selskapet og fiskeriministeren. Og i slutten av august hadde vi samlet de nødvendige bildene til en dokumentarfilm.

Per Christian jobbet parallelt hele veien med søk i fangst- og foringsstatistikker fra Fiskeridirektoratet, gjennomgikk all tilgjengelig statistikk fra Fiskeri- og Havbruksnæringens Landsforening (FHL), dobbeltsjekkete alle opplysninger fra Chile gjennom visefiskeriministeren og to av de sentrale miljøorganisasjonene i landet (Oceana og Ecoceanos).

Tilslutt sammenfattet han alle nødvendige faktaopplysninger i én oppstilling og mailet denne til FHL ved oppdrettskonsulent Agnar Moe. Moe bekreftet pr mail at alle oppstillinger var korrekte.

Magne og Per Christian reiste i juli til London og The Royal Society. Daniel Pauly ble tatt imot ved et av verdens eldste vitenskapsakademi som en superstjerne. Vi deltok under hans forelesning, og foretok dagen etter et to timer langt intervju med professoren. Da gjenstod kun det siste, og kanskje avgjørende, intervjuet med EWOS' toppsjef, Kjell Bjordal. Vi hadde forberedt oss godt, syntes vi, særlig på det vi var blitt godt vant med – nemlig tåkelegging av 4-1 problemstillingen. (Vi var i redigeringen lenge fristet til å lage en kavalkade over svarene vi hadde samlet på tape, om hvor mange kilo villfisk som kreves for å oppdrette en kilo laks. Det kunne blitt riktig festlig, men la det vekk.) Bjordal overrasket på ett punkt; på vårt enkle nøkkelspørsmål gav han et (nesten) direkte svar: ”det trengs 4 kilo fiskeråstoff, for å oppdrette en kilo laks.” Dette svaret sparte oss for en langdryg argumentasjonsrekke i den endelige filmen.

I begynnelsen av september begynte Robert og Per Christian redigeringen, Magne kom innom med jevne mellomrom med sine innspill og kritikk. Uken før sending inviterte vi så ledelsen i EWOS til et gjennomsyn og diskusjon, med siktemål å renske ut eventuelle faktafeil. Konsernsjef Kjell Bjordal stilte sammen med informasjonssjef Øyvind Risnes. De ble rasende. Bjordal hevdet filmen var full av feil, men da vi ba han være konkret – slik at disse kunne korrigeres - ble han taus. I ettertid er vi gjort kjent med at EWOS har distribuert et skriv hvor filmen beskyldes for faktafeil – uten at disse konkretiseres – og at TV2-teamet har underslått vesentlig informasjon.

Det er selvfølgelig korrekt at vi har gjort et utvalg av informasjon. Men vi mener at vårt utvalg er den informasjonen bransjen selv har underslått i alle år. Eksempelvis skryter EWOS av at andelen fiskemel og fiskeolje i lakseforet har gått ned de siste årene. Altså pr måleenhet. Men når den samlede produksjonen av laksefor i samme periode er mangedoblet, viser det totale forbruket av fiskemel og –olje akkurat det motsatte; nemlig som en bratt kurve oppover.

Filmene ”Det vi skal leve av” ble i desember utropt til vinneren av årets ”Gullparaply” for fremragende journalistikk av Bergen Journalistlag. Dette gledet oss stort, kanskje særlig fordi filmen i liten grad vekket oppmerksomhet i andre medier og blant kolleger.

Vi tre, Magne, Robert og Per Christian, arbeidet med denne filmen i et halvt år. Vi jobbet med andre prosjekter på si, men dette var vår hovedgesjeft mellom april og oktober. Filmene ble vist i Dokument 2 mandag 4.oktober 2004.

(Se også linker til programomtale og diverse artikler og dokumentasjon:)

<http://pub.tv2.no/TV2/magasiner/dokument2/article286403.ece>

Bergen, 19.januar 2005

Magne Sleire (sign)

Robert Reinlund

Per Christian Magnus